

05
245

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВИЙ
МІСЯЧНИК

49813

~~ПЕРЕВІРЕНО
1929 року.~~

ПЕЧАТ. ЗАКЛАД "ПРАВДА" ЛЬВІВ
УЛ. П. П. КОБАЧЕНКА
Львів

№ 2
(35)

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 282860

ЛЮТИЙ, 1926

НБ ПНУС

282860

ВОЄННІ ШКОДИ*

Сивий комісар в'їздив в село форшпаном¹⁾ і дивувався, що воно ще стоїть чисте й біле.

— Цим мужикам,— думав він,— і чорт нічого не вдіє, а не то війна; жеруть як свині, та заливаються ромункою²⁾. Цікаво, чи підуть і кілька дидуть заробити. Я їх умію поскоботати...

Максим Онишук побачив від своєї хати пана та зараз забіг за пугол, щоби скритися.

— Відки Польща тільки тих підпанків набрала! Возимо та й возимо та й перевозити не годні. Ліпше сховаюся, а жінка най каже, що я в млині. Вже мені боком лізе оту саранчу возити.

Старий Куфлюк вийшов аж за ворота, бо не мав коней і не боявся.

— Але годований як пацюк³⁾, всі багачі повтікають в хашу, аби не йти на форшпан.

Стара Варвара сказала „славайсу“ і шептала:

— Це якесь старе дупло, не буде ландувати⁴⁾ ночами з поліцаєм та хапати молодиці за підтичку...

Отець парох, як лошак, побіг до хати, щоби комісар його не за-примітив.

— Моя пані, лихо вже знов наднесло якогось урядника в село, припрятче в покою та готовте ліпший обід.

— Вже ті ляшки мають добрий апетит...

Учитель низько поклонився комісареві і сказав „падам до нуг“, бо не боявся, щоби пан комісар загостив до нього.

Коло громадської канцелярії війт з байратом⁵⁾ очікували комісаря. Війт каже:

— Люди добрі, я цьому не вітримаю, стара від хати відгонит, а діти голюкають, як на пса. Нема спокою ні в день, ні в ночі. Давай їм їсти, давай горівки; ходи з ними по селі за бунтівниками; шукай гверів⁶⁾, шукай листів з Відні, розкопуй землю та шукай зради на Польщу. В зимі двері не запираються так, що стара замерзає на печі. Пошукайте собі другого війта, бо я довше не годен цей тягар двигати. От, видите, вже їде; бодай його шлях трафив!

* Увага. Оповідання ці прислав Стефанік т. Лізанівському, який згодився надрукувати їх в „Червоному Шляху“, щоби познайомити українських читачів з новою творчістю Стефаніка. Ред.

¹⁾ Форшпан — обов'язкова селянська служба конем і підводою.

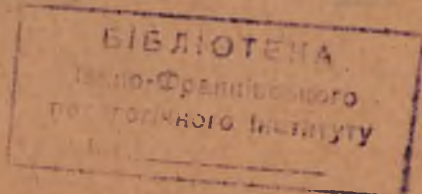
²⁾ Ромунка — румунська горілка.

³⁾ Пацюк — свиня.

⁴⁾ Ландувати — вгоняти.

⁵⁾ Байрат — сільський виборний, радний.

⁶⁾ Гвер — рушниця.

— Війте, а де люди? Я-ж розказував вам, щоби всі зійшлися коло канцелярії.

— Я через десятників розказав людям приходити, може ще по-сходетси.

— Мужик все дурний: як платити, то він хапає книжку зпід сволока, ховає в пазуху та днями вичікує, аби податок заплатити; а як гроші брати, то мужик на печі. Йй, чорт вас бери, менче буду роботи мати, а пенсія¹⁾ одна.

— Прошу пана, вже ми набралися, аж занести не можемо...

— Не перечу вам, газдо²⁾, що за Австрії так було, але в нас буде інакше.

— Дай боже...

— Війте, ідіть ви перші списувати воєнні шкоди; хто не прийде, сам собі буде винен.

— Називається?

— Михайло Вахнюк.

— Кілько моргів?

— Яуі там морги, діти розібрали...

— Але кілько ви обробляєте?

— Може десят, може більше, може менче.

— Пишім дванацять.

— Кілько нема.

— То пишім одинацять.

— Та най буде...

— Які шкоди воєнні?

— Та які шкоди, ніби мені хто шкоду верне? Пусто говорити і писати...

— Ви того не розумієте, начальнику, Москалів ми під Варшавою збили на винне яблуко, з Відня і Пешту заберемо все золото, і золотом усі шкоди воєнні поплатимо.

— Бог би з вас говорив...

— Тепер ми ваші, а ви наші.

— О, то ще хто знає, як буде.

— Польща буде, а ви, як маєте розум, то наберіть золота від Мадярів, від Німців та від Москалів, та й жийте в добрі під Польщею, а своїх бунтівників гоніть з села. Ну, начальнику, яка шкода?

— Та пара коней, та віз ще на початку війни Австріяки взяли, коні з возом тисячу корон. Москалі взяли корову і телицю; за обоє рахую вісімсот корон.

— Що ще?

— Ще Мадяри заробували два пацюки, що варті триста корон.

— І ще що?

— Де я все годен нагадати, та й нащо згадувати лихе; добре, що минуло.

— Ні, все списуйте, ми все заплатимо.

— Та брали подушки, та верені, та ціле сало вхопили, та сани, та дрѡва зпід хати; де я все то годен збагнути?

¹⁾ Пенсія — платня.

²⁾ Газда — хазаїн.

— Отже видите, ваша шкода разом, пане Вахнюку, виносить дві тисячі шістьсот золотих корон, а перемініть на марки, то маєте чим жити до кінця віку.

— Ей, пане, бог ті корони буде рахувати, а марок мені не треба.

— То подаруйте мені цю шкоду, я вам зараз дам тисячу корон.

— Що буду дарувати більшим панам від мене.

Байрати так само нерадо списували шкоди, а люди, які вже походилися, перераховували війтові золоті корони на марки і не одному ставало жаль, що не мав ніякої шкоди. Так як жид Кальман цілу годину диктував свої втрати, не поминаючи найменшої кришки, то мужики загомоніли.

— О, паршивий нарахував аж три тисячі золотих корон, а кривий Дмитро весь маєток йому в себе переховав і дивіт, кільки грошей набере.

— Я в Карпатах їв два місяці сиру бараболю¹⁾, стратив коні і віз, ледве добився до дому і пів року відлежив, та аби я нічого не мав...

Поки говорили, а врешті розбіглися по селі кликати свояків і сусідів, щоби не втратили золотих корон. За годину ціле село стояло на вигоні. Комісар так до них сказав:

— Бачу, люди, що ваше село розумне і всі шкоди вам напишу, але піду їсти, бо я голоден.

І разом з війтом та радними пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні, як раки. Радний Корч уже знав, що комісареві треба румунки, масла, курей та яєць. За те, що людей о цих потребах комісаря повідомить, радний Корч мав дістати відшкодування поєнне найдаліше за місяць. І заки пан писав у канцелярії, то жінки до комори комісаря наносили всілякого добра, а чоловіки в рукавах таскали румунку. Поліцай і Корч незабавки також почервоніли, так само їх кривні. Цілий вигін зворушився, звеселився, і любо готорив аж до опівночі, поки комісар писав шкоду. Радний Корч був того переконання, що курей і яєць забагато для комісаря, а особливо забагато румунки.

В опівночі мужики, як бжолки матку, обступили пана та відпроводжували до Кальмана на вечеру. На зорях висадили комісаря на форшпан, обложили курми, яйцями і румункою і так, бажаючи йому та Миколаєві щасливої дороги, вернули веселі до дому.

У Кальмана лишився лишень Свиц. До сходу сонця гукав п'аний:

— Най тих Москалів шлях трафіт, що мене не обрабували!

А Миколай добрими кіньми, як переїздив через хашу, то на нього і комісаря напали парубки, забрали всі дари, а їх попарили. Коням дали по доброму батогові, і аж під містом пан і Миколай отямилися та обтирали кров з лиця: Миколай рукавом, а комісар хустинкою.

— А то хами здеморалізовані, а то бидло, вони гадають дістати відшкодування? Чорта в зуби!

І так було.

MORITURI

Ще до сходу сонця сходилися вони до голяря Тимка що неділі і свята, щоби голитися і підстригати чупер. Приносили з дому то хліб, то солонину, то инший харч, а грошей ніколи. Їх було вже небагато

¹⁾ Бараболя — картопля.

в селі, що держалися Тимка, бо одні повмирали, а другі пропали на війні. Але від трицяти літ вони привикли мати оцей схід і не покидали його.

— Кобисте не курили такі тютюни, що я гину від них, та не рзали, як коні, бо я глухну.

— Сиди, Насте, тихо, а глуха — то ти давно.

— Як не глухнути в таким млині, стидайтесьи, старі пайташі.

— Та чого ви слухаєте музику з беззубого гребіня? — каже Тимко.

— О, якого газду маю, видите ступня! І він ще такий храпливий та слинавий...

— Ти питлюєш язиком, як у млині...

— Тьфу на тебе, старий.

— Вона-би ще хотіла так, як давно, аби її попліскувати по мнє-кім, але, небоже, вибачай, мнєкого вже давно нема.

— І це ти таке в неділю говориш, окаяннику, таже сьогодні-завтра до дучі маєш забиратиси¹⁾...

— Най і до дучі, а таки старих бабів не буду плескати.

Регіт, сміх, Настин кашель

*

— Тимку, бери, мой²⁾, кліщі та тягни зуб, та я, цеї ночі по стінах дравси.

— Котрий зуб?

— Та на, дивиси.

Василь розняв рот і показав цілий ряд білих зубів.

— Та який дідько з зубами, з твоїми? Зуби такі, що залізо перекусис.

— А я не годен вітримати.

— Я, небоже, не буду до служби божої тегнути. Терпи, як можеш до післі служби, бо я тепер кров не буду пускати.

— І-і, кілька ти нам крові вже пустив перед службою з бороли та лица.

— То нехотічи, а це інше.

— Васи, а пробуй горівки.

— Сходили діти ціле село та й нема.

— Нешті румунешті³⁾.

— А я зараз найду, але аж на кінци села.

— А кілька нас є?

Порахували.

— Літерку як купиш, та й буде.

Всі шукали грошей, поволи, ніби невдоволені, але раді, що буде забава.

¹⁾ До дучі забиратиси — збиратися на той світ.

²⁾ Мой — чоловіче.

³⁾ Нешті румунешті — чи нема ромунки (горілки).

— Розробляйте мило, котрі голитесь, а котрі стрижитесь, то сідайте, бо сонце сходить.

— Тимку, небоже, ти тримай вже трафіку з папірками¹⁾, бо як котрий віде²⁾ з твоїх рук, то мусит цілу книжечку віліпити, аби кров з него не зійшла.

— Та в тебе, Николо, така тверда борода, що я борше - би дику свиню віголив та пустив до церкви, ніж тебе.

— Тобі все недогода, а на Юрка нарікаєш, що має мнєкий волос.

— Бо також пустий волос, таки як у дівки межі пахами. . . Мині вже рука дрожит, я не знаю, як я вас доголю до кінца, а як ще котрий з вас вівернете ратиці³⁾, то таки не знаю, як его на лаву покласти.

Сонце вже добре зійшло, як Тимкові гості сиділи обліплєні паперцями та чекали на горінку.

Микита врешті прийшов з фляшкою і, заки ще обголився, то на столі була горівка і накроєний хліб з часником.

*

— Пиймо, брїи⁴⁾, бо гони⁵⁾ наші короткі! Що будемо собі жалувати?

— Та нам коби цеї нехтолиці хто доносив, то щєбисмо дубали⁶⁾ поволи. Вїйта⁷⁾ вже не кладемо, ради не вібираємо, послів не посилаємо.

— Все перейшло на читальню, там тепер ред⁸⁾.

— От, ред, дівки перебираютьси на парубків, парубки на дівок, обїймаютьси без встиду та сорому, весіля справляюг та берут гроші за білета.

— Така тепер у них настала забава, але вони мають розум, не бїйси, молоді, світом бували. Польщі ані - ані не хотьї⁹⁾, а панцкі ґрунти хотьї розділити.

— Бігме добре, ніц¹⁰⁾ не кажіт, тепер з цєв Польщєв ніхто негоден вітримати: і маєткове і доходоєвє і ґрунтоєвє і від псїв і від ґноївки. . . але де що на світі є!

— Та коби могли вібороти! От дай боже здоровлє, Настє, та й не кричи на нас, бо, небого, вжєм на розході.

— Та що я вам кажу, дай боже і вам здоровля, лиш не заґрійте голови, як котрих зелених свет: люди йдут до церкви, село обмаєне, а ви лежите, як дубє під любистком. . .

— Тогди був гєлт, де ті часи?..

Довго ще балакали і Василєві на хорий зуб оставили зо два килішки.

1) Трафіка з папірками — державна продаж тютюну, де продається і папіросний папір, папірки.

2) Віде — вийде.

3) Вівернути ратиці — вмерти.

4) Брїи — братці.

5) Гони — вузький, а довгий кусок землі. Порівняння життя з вузьким куском землі.

6) Дубати — жити.

7) Вїйт — сільський старшина.

8) Рєд — уряд.

9) Хотьї — хотять.

10) Ніц — нічо.

— Та йдїть вже до дому, та коли вас жінки зберут до церкви, і коли я вімету оте волосє, кінцкі гриви з білих коней...

І вони виходили з хати зі спеченими обличчами, які сонце довгі роки пражило; воно й тепер зараз увіссалося в них, та й вони його несли до своїх домів.

ДІД ГРИЦЬ

Я поїхав відвідати мойого старого приятеля Гриця. Він давно оглух і тяжко з ним перебалакувати. В руках мав зелену галузку, а коло нього на траві сидів його невеликий внук.

— В добрий час ви приїхали; я переродивси на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зйду, чи на стару голову стиду наберу. Чую тоту музику, як моя стара йшла за мене, дуже бистрі голоси позалїтали в уха. До тепер були, як оловом залляті. Мука бути глухому, слова вянут на язиці, а стара лиш посмішковуєтси з мене та пищит, як сойка в самі вуха: „А, нема вже як вічів¹⁾ слухати та з престолів самому до них говорити⁴⁾. Міні з жьїлю за люцким словом нераз хотїлоси дати себе замурувати. Гїрко воно, як живе ще тіло обростає коров²⁾ та стає стовпом.

— Приходитси сидїти в свої³⁾ душі, як у заваленї хатї, де всьо розбите і понївечене. Дес як з мраки, як з мокрого попелу таскати свій розбитий маєток та від спузи⁴⁾ обтирати руки. Рїдні діти такі, як чужї, я забув, що вони були малими.

— Давно дуже, як нас у містї, самих господарів багато зібралоси з Черемша, знад Прута і знад Дністра, як привезли хлопцїв до школи. Вони такі тихонькі на міськїм ринку, як риба розкидана по дорозї; гинут⁵⁾ тікати в зелене поле. Мами сидят на возах, плачут та потихо проклинают наших дорадників, а ми, батьки, радуємоси: та доки, кажемо, будемо дурні та панам служити, будемо поки діти не вївчимо, а тоді і панів понагонимо. А гет потїм, як діти в школах попїдростали, то ми, самї дужї господарї гомонїли коло них, як бжолї коло цвіту.

— І той жьїль, коли я, як замуруваний цементом, попав у глибоку пивницю, зробив із мене такого, що зачьїв забувати то, що мене в житю все радувало. Як я кїлька день тому почув у собі нову силу, то господи, відий все сонце, яке я двигав на собі три поколїння, воскресло в міні, всі пшениці, шом вікосив, ще немолоченї. Тепер я багач, ще погудую цілу Україну. Всї морози, що підо мнов жили віки, тепер мене кладут на ноги. Іду ніби до дітей, стара напхала в торбу всїлячини: і цего їм і того їм, не жалує мене. сїдлає як коня. А я замітілями та бурею йду радий, веселий, бо на передї діти, а на задї біла хата.

— А що вони здоровї, ростут, вчутси.

1) Віче — народні збори, мітинг.

2) Коров — корою.

3) В свої душі — в своїй душі.

4) Спуза — попїл.

5) Гинут тікати — аж гинуть, щоб втекти.

— Відпочиваю по дорозі, як дуб міцно закорінований у землі, а галузе під небесами, в школі. Тепер я віджив і щем дужий, похожу ще по свої дорозі, бо маю доброї, ласкавої душі в собі повну пазуху.

— Гей, як вони всі покінчили школи — тоті наші діти, та як пристали до нас, як ми збилися до них до купи! Де, моспане, тут вже шандарям дати ралу. Сунемо за дітьми тисячами, моцні та розумні. Свої на переді. Встає Франко з таким ясным чолом, як сонце, спокійно вчит нас, бо він все знає. Приповідає нам, що як кожний з нас посидит у креминалі¹⁾ за мужицьку справу, то вже ніколи нічого боятися не буде... А Павлик ледве дише, розповідає завзято тонким голосом — гет ніби без надії — про нашу нужду, а там ззаду, від дверей крикливий Трильовський в биндах, як дівка, та все сварит, а молоді через це все ближче тиснутси до него. Одно слово: земля по містах дудніла під нами і не один панцкый вугол утік із свого гнізда.

А як Франко приїхав до мене з молодими ночувати, то жінка, хот як вічів не любила, але не торкотіла на мене в малі хаті, бо виділа, що наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, як-би він кождому поклав золоте колісце на голову. А я приперси до ясеня в саду та й кажу: Господи, ти звеселив світ свій цими звіздами, а нас, бідних мужиків, звеселив ти Франком. Будеш мати молитву мою за него щодня.

— А в хаті я єму сказав: „Мині неписьменному ваше письмо одно за другим сини читают, старе і нове. Коби вам бог тільки сили дав, абисте відшукали всі наші письма, з землі, з старих монастирів і ті, що замуровані в панцких палатах. Та нагадуйте і нас, хоть по трохи. На другий день я віз его до колії²⁾ та здібав якогось пана кіньми, як змяями, але я з дороги не звернув і капелюха не здоймив. Небоже дідичу, я ще не такого пана везу, як ти.

— Ми росли, діти наші множилися, всі одного духа, та війна багато їх поклала в сиру землю, а всі, що лишилися, яких ми вігодували і що їх Франко навчив, зробили одну коменду українську³⁾, а коменда, каже, має бути Україна. Хто цього часу в нас не видів, тому бог, видко, ласки не вділив.

— Внуки пішли, а я ще і внуку відпровадив, аби в шпиталях ходила за хорими. Ані одно не вернуло. Стара здуріла, мене лихословила, Україну проклінала. „Ходив ти — каже, — ціле жите по вічах та й діти заказив та й пустив їх стрімголов“. А діти нібито нічого не кажуть, обминають, що я кости їх дітей порозкидав по всему світу.

— Я вже був і злагодивси йти за внуками, та Поляки ймили на границі, та притащили до дому. Довгі роки сидів я поза вуглами хати та не смів до неї ввійти їсти; зробив собі постіль між худобою, та там перебував і літо і зиму. Я оглух, осліп, їсти не їв, хіба бараболюку і трохи води. Так мене світ минав і мої діти.

1) Кремінал — тюрма.

2) Колія — залізниця.

3) Тут автор говорить про галицьку революцію 1918 року.

— Та найгірші ті наші, що пішли на службу. Бо як приходит польський жандар, та гонит сина на форшпан, то я беру батіг і сідаю, абим лиш знав, куди їхати.

— А що, старий, де ваша Україна, а кілька моргів поля ти хотів від пана, а яким міністром мав бути твій внук?

— Глухий,—кажу,—не чую нічо.— То вожу, або дівки з ними, або вулицями сміте закіскую і роблю службу. Але ті наші, що пішли на чужу службу, ніби від мене відвертаюти, ніби не пізнають, ходят сараки, як песики, що їх газда пустив у чисте поле.— Але одна молода професорка¹⁾ таки мене пізнала. Не плаче, не заводит.— Діду Грицю, що буду робити, мій преложоний²⁾ хоче, абим пристала на его віру.— Небого, кажу, не йди до них в гості, як вони твоєю вірою гидуют, сиди в свої хати, та їж чорний хліб.

— А до вас тепер я маю велику просьбу. Чи я такий здоровий буду довго, чи коротко, бо я віродивси. . . Але як умру, то зараз приїдьте до мене, бо боюси, що як вже буде по міні, то мої діти пообдирают стіни, та Шевченка, та Франка, та всіх наших вони повикидают на під. Вони їм діти помордували, вони на них дивитиси не годні, а як я вже буду лежати в деревищі, то запитайте при людях моїх дітей, чи вони мої ці образи будут в хаті так шьинувати як я, чи пообертают лицем до стіни, аби приподобатиси екекуторам та жандарам. Цей малий внук, він би ще пошьинував моїх приятелів, але де йому ще до сили.

— То як мої діти не схотіли-би пошьинувати моїх святих, то купіт шкірену шкатулу та покладьте їх мені на груди. Кажут, що шкіра не гніє віками.

— Та ще одну просьбу маю. Лишаю букату³⁾ поля, на кого вже ви тепер скажете, аби, як будут згортати кістки наших стрільців у купи, то аби і за мене хто там згорнув кілька лопат. Але високо, бо на тих костях зацвите наша земля. А до похорону я маю все злагоджене, ані одного цвяха дітям не треба постарати.

На другий день ранісенько прийшов післанець, що дід Гриць, як я від'їхав, казав собі малому внуці заграти на сопілку, напився молока, жаргував їдко зі своєю бабою, убрався в білу сорочку, засвітив свічку в руках, ляг на постіль і зараз сконав.

¹⁾ Професорка — народня вчителька.

²⁾ Преложоний — начальник.

³⁾ Буката — кусок.